

Василь Івашків

МАЛОВІДОМА КУЛІШЕВА БРОШУРА 1846 РОКУ

У статті розглядається видання “Карманная книжка для помещиков, или Лучший, извлеченный из опыта способ управлять имением”. З’ясовано літературне джерело брошури та змістові й композиційні відмінності між ним і текстом П. Куліша. Висвітлено літературно-культурний контекст зображеної ідилії.

Ключові слова: брошура, ідилія, поміщики, селяни, росіяни.

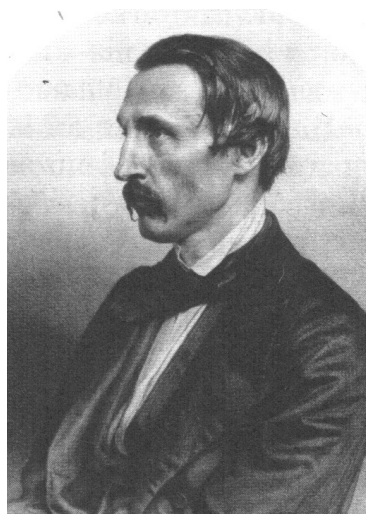
Vasyl Ivashkiv. Kulish's little-known booklet from the year 1846

The paper deals with the edition of “A pocket book for landowners or The best way to run the landed property, as the experience requires it”. The author traces back the literary source of the leaflet and specifies the differences between this source and the text written by Panteleymon Kulish. He also throws light on literary and cultural context of the idyll depicted in the book.

Key words: booklet, idyll, landowners, peasants, Russians.

Наприкінці 1846 р. Пантелеймон Куліш під псевдонімом “Гладкий” видав невелику книжечку “Карманная книжка для помещиков, или Лучший, извлеченный из опыта способ управлять имением”¹. Ось як він сам відповідав на запитання про цю брошуру жандармам III відділення: “Она сочинена и издана мной самим в конце 1846 г. Имя же свое я скрыл под вымышленным именем штаб-лекаря Гладкого для того, чтоб придать более правдоподобия описываемому в ней пребыванию мнимого Гладкого в Пензенской (має бути “Пермской”. – В. І.) губ. В противном случае многие, зная, что я постоянно нахожусь в ученой службе, открыли бы мистификацию, и тогда цель – выставить, как образец для всех, достоинства русского помещика в лице гр[афа] Строганова² и благородство характера русского простолюдина, его приказчика, не была бы достигнута” [4, 55].

П. Куліш на допиті зазначав, що “Карманная книжка” видана на кошти його приятелів М. Гулака, В. Білозерського, М. Костомарова та його самого, котрі вони збирали у своєрідний фонд “для добрых дел”: “Я тогда намерен был издать в Петербурге исторические украинские предания и просил на это у Костомарова и Гулака денег, но получил их всего 98 р[уб]. 60 коп. ассигнациями в разные времена от их троих, и издал

**Пантелеймон Куліш
(1819–1897)**

¹ Є. Нахлік визначив її жанр як “соціально-публіцистичний посібник” [див.: 8, 356].

² Ідеться про російського вельможу А. С. Строганова (1733–1811).

на них тільки брошуру: “Карманная книжка для помещиков, или Лучший, извлеченный из опыта способ управлять имением” [4, 52].

За висновком О. Дорошкевича, котрий перший (та, врешті, і єдиний) із дослідників опублікував про цю Кулішеву брошуру спеціальну розвідку, бо, здається, лише він з українських літературознавців минулого прочитав її в Російській публічній (тепер національна) бібліотеці в Петербурзі, вивчення “Карманной книжки для помещиков” важливе передусім тому, що вона “побачила світ саме 1846 р., тобто в часи захоплення Куліша ідеями Кирило-Методієвського братства, в часи революційних на його впливів Шевченка і раннього Костомарова” [2, 75], що, на думку вченого, викликало появу “Повести об украинском народе”. Водночас у цій книжечці дослідник закономірно побачив й інший вплив – “петербурзького гуртка П. Плетньова та його досить консервативного середовища” [2, 75], наслідком якого і стала “Карманная книжка”, що, за О. Дорошкевичем, “зовсім не суперечить гостроті й чіткості національно-культурних планів Кулішевих: свій соціальний консерватизм, притаманний його суспільній класі, Куліш поєднував з національно-українським ентузіазмом” [2, 80].

Пишучи від імені П. Гладкого (як відомо, дівоче прізвище Кулішевої матері було “Гладка”) 14 серпня 1846 р. листа О. Ішимовій із проханням опублікувати “Карманную книжку для помещиков”, Куліш у стилі писемної мови XVII ст. передусім роздумував про гуманність, а як ілюстрацію до цих думок згадав нібито своє колишнє перебування в Пермській губернії і “для первого оной выражения [...] избрал воспоминания свои о некогдашнем в Пермской губернии моём пребывании и с одним почтенным старцем приятном знакомстве, а купно с тем чрез оное знакомство о Графе Строганове, яко о человеке высоких чувствований осведомлении”. Письменник вигадав не лише це перебування в Пермській губернії, а й свого внука, “выпускника Київського університету”, якому автор начебто читав цю “Карманную книжку”. Цей “онук” ідеї брошури “Гладкого” сприйняв із цікавістю, однак усе ж просив того виправити мову: “Всячески меня упрашивал, дабы я слог свой старинный на новый переправить потщился” [6, 100]. До цього “прохання” “П. Гладкий” не лише начебто прислухався, а й дав це зробити самому внукові, а відтак просить О. Ішимову, з якою нібито не знайомий, “однако ж по духу Ваших сочинений заключаю, что Вы ко всему доброму чувствительною душою обладаете” [6, 101], надрукувати цю “Карманную книжку”, попередньо поклопотавшись, щоб вона одержала й цензурний дозвіл, бо сам він (автор) живе далеко від “обеих российских столиц”.

Книжечка побачила світ восени 1846 р. (цензурний дозвіл С. Куторги датовано 13 вересня 1846 р.). Мета видання була добродійною – на останній сторінці брошури “Гладкий” (Куліш) зазначив, що оскільки “Карманная книжка” “издана в пользу бедных крестьян”, то він просить того, хто має цю брошуру, дати “какому-нибудь бедному крестьянину или крестьянке пятнадцать копеек серебром. Этим ты докажешь, что и твоей душе понятно чувство, одушевлявшее издателя” [3, 32]. Видання “Гладкого” таки мало успіх, що зазначив і П. Плетньов у листі до Я. Грота від 30 жовтня 1846 р.: “А Гладкого книжечки хорошо расходятся” [10, 847].

Події, викладені в “Карманной книжке”, розгортаються у великому селі Усолюї (тепер це місто обласного підпорядкування в Пермській області Росії, розташоване на правому березі річки Ками), котре належало графові А. С. Строганову. Свого часу його філантропічну діяльність в ідилії “Рыбаки” (за словами автора, написана 1821 р., тобто вже по смерті А. Строганова, а опублікована 1822 р. в журналі “Сын отечества”) оспівав відомий тоді українець,

знаний поет та перекладач Гомера Н. Гнедич, так, зокрема, написавши про А. Строганова та його дачу, котра знаходилася “при впадении Чёрной речки в Большую Невку” [1, 817]: “Вон там, на Неве, под высоким теремом светлым Из камня, где львы у порога стоят как живые, Под теремом тем боярин живет именитый, Уже престарелый, но, зная, в нем душа молодая” [1, 198].

Це перша безпосередня вказівка на зв'язок “Карманной книжки” зі статтю “Граф Александр Сергеевич Строганов”, поміщеною без підпису в журналі “Современник” [див.: 12, 121–142]³, на що звернув увагу також Є. Нахлік [див.: 8, 357]. У той же час автор монографії “Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель” повторив думку О. Дорошкевича з його недрукованих іще коментарів до Кулішевих листів до П. Плетньова про те, що у брошурі П. Куліша начебто “приточено тільки новий вступ, а опис відвідування управителя Сівкова і редакція строгановських правил перенесені майже дослівно звідси” [8, 357]⁴, додавши до цього: “Автором тієї статті був П. Плетньов” [8, 357]. Уточненням до цієї інформації може бути хоча б те, що П. Плетньов написав лише вступну частину статті в “Современнике”. Решта матеріалу належить Єгорові Антоновичу (Георгу-Рейнгольду-Густаву) Енгельгардтові (1775–1862), котрий, як це бачимо зі змісту статті, надіслав до редакції журналу листа (датований 23 квітня 1843 р.) про особу Сергея Клімовича Сівкова, навів “предписанія” графа А. Строганова та описав свою зустріч зі Сівковим в Усолі.

Зазначу, що окремі місця статті “Граф Александр Сергеевич Строганов” та брошури П. Куліша “Карманная книжка для помещиков” справді дивовижно збігаються, хоча й мають свої відмінності⁵. Можна послатися на ідентичні рядки про Н. Гнедича, котрий намагався “освятить чем-нибудь достойным и поэзии и Строганова память о сближении бедного человека с вельможею” [11, 127; 3, 9], що ще раз указує на морально-соціальну спрямованість брошури П. Куліша. Водночас П. Плетньов написав про стосунки Гнедича та Строганова докладніше: “Прибывши из Московского университета на службу в С. Петербург, Гнедич, молодой человек, без покровительства, никем незнаемый, скоро открыт был Строгановым. Дом вельможи сделался родственным приютом еще мало известному поэту. До конца своей жизни Гнедич не мог говорить о Строганове без энтузиазма и слез” [11, 127].

Пишучи про поему-ідилію Н. Гнедича “Рыбаки”, Куліш опустил як фразу Плетньова про те, що цим твором “восхищался сам взыскательный Пушкин” [11, 127], так і подальший виклад біографії А. Строганова, зафіксувавши лише думку, що “часто наши вельможи в столице слынут друзьями возвышеннейших поэтов, а в деревне превращаются в безжалостных любостяжателей” [3, 10]. Автора “Карманной книжки” насторожило й те, що граф украй рідко бував у своїх володіннях (тут Кулішева містифікація вже цілковита, бо “Гладкий” мав би бути в Усолі десь на початку 1840-х років, тобто вже через 30 років після смерті А. Строганова); адже типові управителі панських маєтків, “стараясь об увеличении барских доходов, не обращают никакого внимания на страдания бедных крестьян” [3, 10].

Суголосність позицій П. Куліша та П. Плетньова і його оточення, як указував у наведеній вище цитаті О. Дорошкевич, була закономірною. Свідчення цьому – і коротенький лист українського романтика до свого петербурзького покровителя

³ Про те, що це справді стаття П. Плетньова, свідчить її передрук у виданні: [13, 499–514].

⁴ Такий збіг закономірний, адже Куліш (“Гладкий”) не був у Пермській губернії та ніколи не знав Сергея Сівкова.

⁵ Для прикладу можна зазначити, що коли Є. А. Енгельгардт написав, що С. К. Сівков був управителем маєтку С. В. Строганової, то Куліш указав, що це володіння самого графа А. Строганова.

від 11 жовтня 1846 р., в якому адресант, просячи Плетньова опублікувати в “Современнике” вже цитований тут лист “Гладкого” до О. Ішимової від 14 серпня 1846 р., де й ішлося про “Карманную книжку для помещиков”, зазначав: “Там есть несколько мыслей, развивающих Ваше учение; и как Ваш голос в “Современнике” скоро умолкнет (з 1847 р. редакторами цього журналу стали Іван Панаєв та Ніколай Некрасов. – *В. І.*), то пусть и эти звуки раздадутся вместе с ним в финале” [6, 118].

Структура статті в “Современнике” така: спершу йде матеріал П. Плетньова про А. Строганова з коротким викладом його біографії, далі наведено лист до редакції журналу “Современник” Є. А. Енгельгардта з характеристикою особи управителя маєтками графині С. В. Строганової С. К. Сівкова та вказівкою на те, що той помер восени 1842 р.; після цього подано повний текст “Предписания” графа А. С. Строганова С. Сівкову (Куліш опустив його заключну частину), а завершує статтю опис вражень Є. Енгельгардта про відвідини маєтку Строганових в Усолі та його розмови зі С. Сівковим.

“Карманная книжка” побудована дещо по-іншому – спершу йшла вступна розповідь “П. А. Гладкого” про росіян (селян, поміщиків та чиновників), складена після “призначення” повітовим лікарем в одне з міст Пермської губернії, далі подано опис виїзду в помістя графа А. Строганова Усоліє (тут же маємо згадку про Н. Гнедича та його поему-ідилію “Рыбаки”), де оповідач, на його здивування, побачив “весьма удобные и чистые избы, народ здоровый, веселый и хорошо одетый; у каждого мужика полон двор лошадей и скота” [3, 11]⁶; описано зустріч і знайомство зі Сергеем Клімовичем Сівковим, котрий розповідає “П. Гладкому” про своє життя. Завершують “Карманную книжку” “Предписания” графа А. С. Строганова С. Сівкову, щоправда, без закінчення, але з тією самою датою, що й у “Современнике” – 22 лютого 1786 року. Ця дата навряд чи вигадана, як це припускав О. Дорошкевич, помилково вважаючи, що вона чомусь “лише повинна була заспокоїти уїдливу цензуру” [2, 80].

“Карманная книжка” розпочинається оповіддю автора, котрий кілька років тому начебто був призначений повітовим лікарем одного з міст Пермської губернії. Цьому призначенню він зовсім не був радий, а причиною було те, що “у нас в Малороссии господствуют странные понятия о северной половине нашего государства” [3, 3]. П. Куліш далі уточнив зміст цих “странных понятий” українців про росіян, котрі, як це бачимо хоча б із його спогадів про М. Костомарова, справді відповідали поглядам українських патріотів 1840-х років⁷ – “великороссийский мужик представляется там (себто в Україні. – *В. І.*) грубейшим созданием, на которое действует один страх. А русского барина не иначе представляет себе малороссиянин, как человеком, который заботится только об удобствах жизни да о том, чтоб сыновья его

⁶ Цікаво, що цей опис різко контрастує з описом безіменної, а тому й типової російської “деревни”, наведеним у романі Панаса Мирного та Івана Білика “Хіба ревуть воли, як ясла повні?": селом була “одним одна вулиця, парканами одгороджена з одного й з другого боку; а на улици виглядали без вікон хати – чорні, як комори, закурені димом. Де-де забовваніли й люди – у личаках, у довгополих балахонах, з бородами” [7, 425]. Така картина викликала й відповідну реакцію Максима Гудзя: “У нас кузні чистіші, ніж у них (у росіян. – *В. І.*) хати. А ще вихвалюються своєю стороною” [7, 425]. Зовнішній опис цього російського села доповнено не менш колоритним інтер’єром однієї з “изб”: “Таркани, прусаки, стоноги снували скрізь по стінах, та було їх і в страві, і в квасі. У хаті – не виметено, смітник по коліна, несло од його чимсь смердючим; під сволоком лави, де на його стороні зайві горшки ховають, тут були замість ліжка... Світили в хаті не смальцем або олією, а якимись тонкими лучинами... Дим з печі валив прямо на хату, – бо хата без димаря, – давив у горлі, різав очі...” [7, 425].

⁷ Ось що з цього приводу писав сам Куліш, згадуючи атмосферу спілкування української інтелігенції середини ХІХ ст.: “Мы сделались ненавистниками не только тех, которые, по нашему детскому воззрению, были виновниками бедственного положения нашей родной Украины, но и самых москалей, этого, по нашему тогдашнему мнению, грубого и ни к чему высокому неспособного народа, который мы звали кацапами” [5, 65]).

успевали по службі, а дочки вийшли вигодно заміж” [3, 4]. Це стало певним виправданням П. Кулішеві в час слідства навесні 1847 р., а тому він, урешті, так і пояснив 13 квітня 1847 р. Л. Дубельтові мету видання своєї брошури: “...Позвольте в доказательство своего хорошего мнения о великороссиянах указать [...] на последнее печатное мое сочинение “Карманная книжка для помещиков”, изданная под псевдонимом штаб-лекаря Гладкого” [4, 45], – хоча, на думку Є. Нахліка, Куліш своєю книжечкою “насправді хотів пробудити гуманне ставлення поміщиків до селян в умовах існування кріпосного ладу” [8, 356].

За спостереженням О. Федорука, схожі питання заторкувала і брошура “Рассказ козака Моисея Осьмака о том, как он хозяйничал у себя дома, и о том, что он сделал для улучшения быта государственных крестьян Гоголевской волости Черниговской губернии” (перше видання цієї брошури вийшло 1845 р., а друге 1848) [6, 545], хоча сам Куліш свого часу її не знав, а тому, перебуваючи на засланні в Тулі, просив О. Бодянського купити книжку, щоправда, лише в тому разі, коли там є “характеристические черты малороссийского быта и вообще [она] наполнена не сухостями. Я хочу иметь её как материал для изучения нравов и обычаев народных местных. Если ж это – так собі, мана, то цур їй” [6, 246].

Отже, оповідач “Карманной книжки для помещиков” украй неохоче “розлучився” зі “своею доброю Малороссиею, чтоб поселиться между такими грубыми мужиками и эгоистами-помещиками” [3, 4]. Цього страху перед Росією та її людьми “Гладкий” не міг позбутися впродовж усієї своєї мандрівки до місця призначення. Звісна річ, негативними барвами коротко описано й місцевих чиновників, котрі забували, що “присутственные места устроены не для чиновников, а для просителей” [3, 6]. Такий лаконізм, за словами автора, зумовлено завданням брошури – “обнародование прекрасных явлений между людьми” [3, 8], що, врешті, підтверджує слухність наведеного вище висновку Є. Нахліка.

Після досить розлогого вступу, в якому, нагадаю, ішлося про те, з якими уявленнями про російських селян, поміщиків та чиновників “штаб-лікар Гладкий” їхав працювати в Пермську губернію, автор “Карманной книжки” окреслив завдання своєї праці – “обнародование прекрасных явлений между людьми должно казаться важным всякому разумному человеку; ибо ничто не поощряет нас так к добру, как пример добродетельных людей, действующих перед нашими глазами” [3, 8].

Ця цитата вказує й на ідилічний характер брошури, а тому виразно співвідноситься з відомими “безконфліктними” оповіданнями П. Куліша середини 1840-х рр. – “Повесть о старых временах и обычаях малороссийских” (1843), “Орися” (1844) та “Самое обыкновенное происшествие” (1846). Зокрема, в останньому з названих тут творів Куліш, за влучним спостереженням О. Дорошкевича, “малює соціяльну ідилію між багатим сотником і його численними крепаками, і то в дусі, дуже близькому до ідейних засад “Карманной книжки” [2, 80].

В основній частині автор “Карманной книжки” оповідає власне про С. Сівкова, фактично переказуючи матеріал Є. Енгельгардта [див.: 11, 137–142], подекуди виправляючи цей текст змістово і стилістично. Приміром, окреслення Усоля як похмурого та нудного російського села, як це бачимо в Є. Енгельгардта, Куліш замінив на ідилічний опис щасливих і багатих тамтешніх селян, котрі вирізняються “учтивостью без глупого страха и удивления к приезжему” [3, 11] та “здравым суждением о предметах даже отвлеченных” [3, 11–12].

Ідучи за оповіддю Є. Енгельгардта, Куліш повторив його описи невеликої, але в прекрасному стилі побудованої кам’яної церкви, гарного будинку самого С. Сівкова (“Прекрасный сад с роскошным цветником и прелестною беседкою, за садом маленькая оранжерея, внутри домика картины в золотых рамах,

шкафы с книгами – все показывало, что здесь живет человек образованный” [3, 14–15]), який насправді був людиною “немного выше обыкновенного крестьянина” [3, 14].

У розмові з відвідувачами (реальним Є. Енгельгардтом та вигаданим П. Гладким) С. Сівков виклав свою життєву історію – справжнім управителем маєтків графа Строганова він став лише тому, що наполегливо вчився й у своїй службовій кар’єрі пройшов щаблями всіх посад, починаючи від найнижчої. Це допомогло йому зрозуміти, що на найвищих посадах мають бути люди, “которые дослуживаются до этого звания с нижних должностей, потому что такие только в состоянии узнать целое в отдельных частях его” [3, 19], а це дає змогу такому керівникові зберегти моральну чистоту, тобто “противустать тем безчисленным злоупотреблениям подчиненных, которыми, при самых лучших и благодетельнейших постановлениях помещика, бедный крестьянин всё-таки угнетается, а иногда и совсем разоряется” [3, 19].

Подajući моральний портрет ідеального управителя поміщицького маєтку, Куліш зняв із його образу навіть натяк на те, що не всі підлегли позитивно сприймають С. Сівкова. У розповіді Є. Енгельгардта сам автор спершу зазначив, що про Сівкова всі говорять з пошаною та прихильністю, “только двое из его сослуживцев говорили о нем, как о человеке гордом, надменном, удалявшемся от всякого сообщения с другими людьми” [11, 138], а сам управитель строганівських маєтків зазначив, що “мужички сделались зажиточнее, доходы значительно увеличились, и нет никаких жалоб” [11, 140–141]. Натомість П. Куліш не лише опустив тезу про те, що двоє людей ставилися до Сівкова негативно, а й переробив іншу думку про те, що люди стали жити багатше: “Мужички сделались зажиточными, доходы увеличились, и все до последнего ребенка меня любят” [3, 20].

Автор “Карманной книжки” фразу Є. Енгельгардта (“это должно быть ужасно – с вашим образованием жить в таком совершенном удалении от света и не видеть ничего, кроме людей самых грубых” [11, 141]) замінив на більш “письменницьку, інтелігентну”: “Мне кажется, что с вашим образованием жить в совершенном удалении от света и не видеть ничего, кроме простолюдинов, должно быть очень тягостно” [3, 20], – а також опустив фразу Сівкова про те, що граф “воспитывает сыновей моих быть способными слугами государя” [11, 141] тощо. П. Куліш (П. Гладкий) зредагував і роздуми С. Сівкова про переваги тихого сільського життя над суєтою столиці – одну з останніх фраз зі “Современника” “все это стоит гораздо дороже, нежели радости большого света! Я был бы очень несчастлив, если бы променял на них мой маленький, тихий мир!” [11, 142] український романтик подав так: “Все это я ценю гораздо выше петербургской жизни, и был бы очень несчастлив, если б променял на нее мой маленький, тихий мир!” [3, 22].

Оскільки “Предписания графа А. С. Строганова”⁸ Куліш помістив наприкінці своєї оповіді, то відповідно й дописав уже від себе слова Сергея Сівкова про них. Той іще раз акцентував на значенні у своєму житті й вихованні графа Строганова та його правил, використавши передмову до “Предписаний” Є. Енгельгардта. Копію цих настанов разом зі своїм листом Сівков начебто надіслав Енгельгардтові на початку 1842 р., щоб іще раз зазначити – він був “только добросовестный исполнитель воли моего незабвенного господина и благодетеля” [11, 131].

Зрозуміло, що “Карманная книжка”, попри певну значущість окреслених проблем, усе ж не мала такого суспільного розголосу, як тоді ж написана “Повесть

⁸ О. Дорошкевич уважав їх “вигаданими”, “придуманими”: “На кінці цієї пасторалі додано нібито інструкцію Строганова щодо керування маєтком...” [2, 79], – хоча, думаю, вони таки були насправді.

об українском народѣ”. У брошурі відсутній виразний поемічно-патріотичний стрижень, притаманний “Повести”, а тому, власне, рецензій на “Карманную книжку” було лише дві: у “Современнике” та “Отечественных записках”. Це були невеликі анотовані статті без жодної вказівки на джерело брошури – статтю “Граф Александр Сергеевич Строганов” у “Современнике”.

Зокрема, анонімний рецензент “Современника” зазначив: “Смело сказать можем, ни одно так легко, так верно не доводит до предполагаемой цели, как рассматриваемое нами – и сочинитель в полном смысле мог назвать способ свой управлять именем – и лучшим и извлеченным из опыта” [12, 113], – водночас закликаючи поширювати цей моральний спосіб господарювання по всіх губерніях Росії.

В аналогічному ключі написано й розлогішу рецензію в журналі “Отечественные записки” – це переважно переказ змісту з великими цитатами. Анонімний рецензент зазначав: “Г. Гладкий решает один из важнейших вопросов нашего общественного быта – на пяти крошечных страничках, и решает его совершенно справедливо” [9, 51].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнедич Н. Стихотворения. – Ленинград, 1956.
2. Дорошкевич О. Невідоме Кулішеве видання // *Бібліологічні вісті*. – 1926. – № 2.
3. *Карманная книжка для помещиков, или Лучший, извлеченный из опыта способ управлять именем*. Издал помещик Черниговской губернии штаб-лекарь *Гладкий*. – СПб., 1846.
4. *Кирило-Мефодіївське товариство*: У 3 т. – К., 1990. – Т. 2.
5. *Куліш П.* Воспоминания о Николае Ивановиче Костомарове // *Новь*: Иллюстрированный двухнедельный вестник современной жизни, литературы, науки, искусства и прикладных знаний. – СПб.; М., 1885. – Т. IV.
6. *Куліш П.* Повне зібрання творів. Листи. – К., 2005. – Т. 1: 1841–1850.
7. *Мирний Панас*. Хіба ревуть воли, як ясла повні? Роман з народного життя Панаса Мирного та Івана Білика // *Твори*: У 2 т. – К., 1989. – Т. 1.
8. *Нахлік Є.* Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель: Наукова монографія: У 2 т. – К., 2007. – Т. II. Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша.
9. *Отечественные записки*. – 1846. – Т. XLIX. – Октябрь.
10. *Переписка Я. К. Грота с П. А. Плетнёвым*. – СПб., 1896. – Т. 2.
11. [Плетнев П., Энгельгардт Е.]. Граф Александр Сергеевич Строганов // *Современник*. – 1843. – Т. XXXI.
12. *Современник*. – 1846. – Т. XLIV. [№ 10]. – С. 113.
13. *Сочинения и переписка П. А. Плетнева*. – СПб., 1885. – Т. 1.

м. Львів

Наші презентації

Лівенко І.М. Модель світу та форми її художнього вираження в поезії Юрія Тарнавського: Монографія. – Дніпропетровськ: Січ, 2007. – 279 с.

Авторка монографії досліджує еволюцію моделі світу як смислотворення та стилізаційний конструктор поетичної творчості Ю.Тарнавського, пробує також визначити її роль у естетико-поетикальній системі його творів, пізнати закодовану в ній сутність світу й форми цього кодування в контексті української та світової літератури.

...Питання вибудованої в його поезії моделі світу як концептуального компонента вираження світобачення поета та як організуючого й реорганізуючого елемента стилю висвітлюється в літературі вперше.

С.С.